

975434

Dr. MAGOSS GYÖRGY

TISZTI FŐÜGYÉSZ

VÉLEMÉNYES JELENTÉSE

A HORTOBÁGY

TULAJDONJOGÁNAK KÉRDÉSÉBEN.

DEBRECZEN,

NYOMATOTT A VÁROS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1904 — 2246

Débrecei Egyetem
Egyetemi és Nemzeti Könyvtár

0 000013 457105

Dr. MAGOSS GYÖRGY

TISZTI FŐUGYÉSZ

VÉLEMÉNYES JELENTÉSE

A HORTOBÁGY

TULAJDONJOGÁNAK KÉRDÉSÉBEN.

DEBRECZEN,
NYOMATOTT A VÁROS KÖNYVNYOMDÁJÁBAN

1904 — 2246

975434 -

Nagyságos Polgármester Ur!

A városi bizottsági közgyűlés 210 - 10,691/1897. sz. határozatával egy bizottságot küldött ki azzal az utasítással és indokolással, hogy ez „A Hortobágy pusztának, a város törzsvagyona eme tényezőjének, mely vagyონrész jelenleg anélkül, hogy valódi céljának tulajdonképen megfelelné, majnem kihasználatlanul hever, jövedelmezőbbé tételét tanulmányozza s hogy konkrét javaslatát az 1898. évi május havi rendes közgyűlés elé terjessze“.

Ez a bizottság 1898 október hó 22-én tartott üléséből ismét egy albizottságot küldött ki azzal az utasítással, „hogy munkálatába — esetleg idegen szakértők igénybevétele és véleményeik meghallgatása mellett — mindazon alapelveket, melyek e kérdés sikeres megoldására vezetendek és amelyek ezen bizottság további tanácskozmányainak alapjául szolgálhatnak, vegye fel“ s előterjesztését a kitűzött határidőig tegye meg s egyszersmind az akkori tiszti főügyész urat megbizta, hogy a Hortobágy jogtörténeti részét ismertető jelentést adjon be.

A tiszti főügyész jelentése 1899 ápril hó 13-án, a szűkebb-körű bizottság eljárásának eredményét feltűntető jegyzőkönyv pedig 1902. évi június hónapban beérkezett.

A közgyűlés által kiküldött bizottság ezután 1902. évi június hó 22-én tartott ülésében kimondotta, hogy „kívánatosnak tartja, hogy a Hortobágy pusztából mintegy 10,000 holdnyi terület, a házipénztár jövedelmének gyarapítása végett, szántás-vetés céljaira kiszakíttassék“.

Ez a jegyzőkönyv a bizottsági közgyűlés elé terjesztetvén, ez 135—8519/1902. sz. határozatával elrendelte, hogy ebben a kérdésben hallgattassék meg a jog- és pénzügyi bizottság, valamint a debreczeni gazdasági egyesület is.

A jog- és pénzügyi bizottság a 10,000 hold terület kiszakítására irányuló bizottsági véleményt magáévé tette s azt a közgyűlésnek elfogadásra ajánlotta; ellenben a gazdasági bizottság, amely szintén foglalkozott e kérdéssel, valamint a „Debreczeni Gazdasági Egyesület“ is határozottan tiltakoztak ez ellen, sőt a gazdasági bizottság tiltakozását megtoldotta azzal, hogy *tisztázandónak tartja a hortobágyi közös legelőföld tulajdonjogának kérdését.*

Érte méltóztatott nekem az iratokat rövid uton kiadni, azzal az utasítással, hogy a Hortobágy elnevezés alatt ismert pusztarészek tulajdonjogának kérdésében véleményes jelentést tegyek.

S most, amikor ennek a megbízatásnak akarok eleget tenni, annak a véleményemnek és határozott jogi meggyőződésemnek adok kifejezést, hogy a „Hortobágy“ elnevezés alatt foglalt pusztarészek Debreczen sz. kir. város közönségének képezik kizárólagos és korlátlan tulajdonát; hogy mindazok a jogosítványok, amelyek a tulajdonjogban foglaltatnak, annak alkatelemeit képezik, mint a birtoklási, használati s a dolog állaga feletti rendelkezési jog, korlátlanul és kizárólagosan Debreczen szab. kir. város közönségének egyetemét, mint jogi személyt illetik meg. És így annak a felfogásnak és véleménynek, mintha a Hortobágyra vonatkozólag a közönség egy része, közelebbről a tanyaföld és házzal bíró polgárok, ha nem is dologi jogi természetű, de személyes, kötelmi jogi természetű használati jogosultsággal bírnának, az én véleményem szerint sem jogi, sem ténybeli alapja nincsen.

Alapítom pedig ezt a véleményemet:

I. a telekkönyvi állapotra;

II. azokra a jogi tényekre, amelyek által ezeknek a pusztarészeknek tulajdonjoga megszerzetett.

I. A Hortobágy elnevezés alatt ismert terület a Debreczen-Pusztá-Ohat, Zám és Máta 1. és 2. számú s az eleji 68. sz. tjkvben foglaltatik.

Mind a három tjkvben az eredeti helyszinelési felvétel alkalmával tulajdonosul az A) lapon „*Szabad kir. Debreczen városa*“ vétetett föl s így szerepel ma is anélkül, hogy a B) lapon bárki javára bárminemű tulajdonjogi korlátozás feljegyezve lenne.

Ugyancsak az A) lapon a »Nemesi bortok« megjelölés alatt zárjelben ki van tüntetve az elepi 68. sz. tjkvben ez: »Községi jószág«, a másik két tjkvben pedig ez: »Községi vagyon«.

Azt gondolom, hogy kétségen felül áll s a felett nem lehet vitatkozni, hogy egy községnek, városnak jogi személyiségét az abban letelepült s abban illetőséget szerzett lakosok alkotják, hogy maga ez a lakosság a jogi személy. Következésképen minden olyan vagyon, ami a község, a város tulajdonaként van telekkönyvezve, ennek a mindenkori lakosság egyetemének, összeségének a tulajdonát képezi s a tulajdonjogban foglalt jogositványok ezt az egészet, nem pedig ennek egyik, vagy másik kisebb részét, külön csoportját illetik meg.

Hogy e felfogásom helyességét maga a községtanács is osztotta, annak bizonyosságául szolgál az 1859. évi 53. sz. községtanácsi határozat, melylyel ezeknek az ingatlanoknak az osztrák polgári törvénykönyv 288. §-ára utalással ilyen módon leendő telekkönyveztetése rendeltetett el. E szerint a szakasz szerint pedig községi jószág az olyan dolog, *»mely a község minden tagjainak használatára szolgál«*, községi vagyon pedig az, *melynek jövedelmei a községi költségek fedezésére szánvák.*

De ugyanez jut kifejezésre az 1871. évi 260 sz. közgyűlési határozat eme részében is: »Az ezen haszonvételekbeni tulajdoni jog (külső-belső legelő) Debreczen város mindenkori, más szóval, nem csak most élő, hanem ezután nemzedékről-nemzedékre következő összes közönségét, — a használati jog pedig minden időben az akkor élő közönség tagjait illeti«. »A városi közönség egyes tagjainak azon haszonélvezetekhez joga nem öröklött, vagy szerzett, hanem egyedül ama minőségen alapuló és kizárólag ama minőséghez kötött jog, hogy az illető a város közönségének tagja, mely jog azon minőség keletkezésével önmagától keletkezik s annak megszűntével önmagától megszűnik«.

A telekkönyvi állapot szerint tehát a Hortobágy pusztának kizárólagos és korlátlan tulajdonjoga a várost, mint jogi személyt illeti.

II. De nem jutunk más eredményre azon az alapon sem, ha a tulajdonjog-szerzési tényeket vizsgáljuk. Itt különbséget

kell tennünk egyfelől az Elep és Mátá, másfelől a Zám és Ohat között.

A mátai 25,874 kat. hold területű pusztára nézve kétségtelenül meg van állapítva, hogy azt Debreczen már a 15-ik században, mint királyi adományt bírta. Valószínűleg ilyen czimen jutott a 2216 holdnyi Elep pusztához. Megjegyzem, hogy az Elep puszta, ennél jóval nagyobb, de a többi része eredetileg béres föld gyanánt, majd — mint erre alább reá fogok térni — örök tulajdoni joggal a polgárok között osztatott ki s ma ebből a pusztából csak 2216 kat. hold képezi a városnak, mint jogi személynek tulajdonát.

Ellenben az Ohatot és Zámot, a Haláp, Hegyes, Bánk, Fancsika és Monostor pusztarészekkel együtt először 1745-ben vette zálogba a város a kincstártól 30,000 forintért 80 évre, majd 1808-ban, illetve 1818-ban — lemondva a még hátra volt 17 zálogos évről — 635,385 forint 38 kr. zálogsummáért további 32 évre 1840-ig.

Az egység 1808-ban jött ugyan létre, de annak megállapítása, hogy becslés szerint mennyi legyen a zálogsumma, elhuzódott 1818-ig. Ekkor közöltetett a várossal, hogy 635,385 forint és 38 kr. lesz fizetendő. Ez az összeg a béres földek és kaszálók alzálogba adása után állítottatott elő. Fizetendő volt a zálogsumma első $\frac{1}{3}$ -ad részének előállítására minden nyilas földért 25 forint, — egy boglyás kaszálóért 4 forint, — ezenkívül az Oeconomica Cassa javára egy nyilas földtől 5 garas, egy boglyás kaszálótól pedig 5 kr. (1818 december 24-iki tanácsülés.) Egy 1819 július 21-én érkezett rendelet szerint a feti 635,385 frt. 38 kr.-ba beszámított az a 65,759 forint 7 $\frac{1}{2}$ kr., ami mint zálogsumma azokat a pusztákat eddig terhelte. Mig végre az 1854. évi ápril hó 29-én Debreczenben „*egyrészt a magas cs. kir. kincstár, másrészt sz. kir. Debreczen város községe*“ között létrejött „*örök eladási szerződés*“ szerint „*a magas cs. kir. kincstár sz. kir. Debreczen város községének*“ eladta és örök birtokába bocsátotta ezeket a pusztákat *1.004,900 pengő forintokért 46 $\frac{6}{16}$ krajczárokért*«, kimondatván a szerződés 2. pontjában hogy: »Jelen örök eladási szerződés az illető cs. kir. megyei törvényszék előtt, *Debreczen város községe részére*, költségére, tulajdoni jognak megszerzése vé-

gett bevallandó, az e végre rendelt nyilvántönyvekbe ugyanott beiktatandó lészen».

Mint a tulajdonjog szerzésnek alapját képezett ezen szerződésnek itt idézett szövegéből kitűnik, — maga ez a jogügylet sem nyújt semmi alapot arra, hogy ebből a tanya-föld és házzal bíró polgárság a kincstártól megszerzett Zám és Ohat pusztákra vonatkozólag a maga részére valamely különös jogi igényt formálhatna. Jogszerző itt egyedül és kizárólag a község, mint jogi személy.

Tudomásom szerint nem is ebben keresik vélt jogaiknak forrását, hanem abban a tényben, hogy a zálogsummát s később a vételárt, ha nem is egészben, de tulnyomó nagy részben a tanyabirtokos polgárság által befizetett összegekből egyenlítette ki a város.

Ez igaz; — azonban maga ez a tény kellő világításba helyezve, szintén nem nyújt semmiféle jogi alapot arra, hogy akár az akkori tanyabirtokos polgárság, annyival kevésbé a mai tanyabirtokosok valami tulajdonjogi igényt formálhattak volna, illetve formálhatnának ezekhez a puszták részekhez. Mert az az összeg, amelyet a városnak fizettek, vételárát, illetve 1818-ban alzálogsummáját képezte azoknak a tanyabirtokoknak, amiket 1818-ig bérfizetésért, ettől kezdve 1854-ig alzálog czímen birtak-, 1854-ben pedig tulajdonjoggal szerezték meg a várostól

1818-ig nevezetesen, amikor a város a fentebb megnevezett kincstári pusztákat további 32 évre zálogba vette, — a polgárok a közelebb fekvő zálogos pusztákon általuk használt földekért a városnak bizonyos évi bért, censust fizettek, ezért ezeket a földeket »Béres földek«-nek nevezték. Ez a bér „*a közönséges szükségek pótlására* és azok között azon zálogos földek birtokának megtartására, azaz Auctiok fizetésére fundusul szolgált“. (1813. évi jkv. 106. l.)

Ebben az évben (1818) a kincstárnak 635,385 frt 38 kr zálogsummát kellett fizetni. Ezen összeg nagy részét a város úgy teremtette elő, hogy maga is 32 éves alzálogi szerződésre lépett a béres földek és kaszálók birtokosaival.

Fizettetett pedig egy nyilas föld után 100 frt., egy bog-yás kaszáló után 12 frt alzálogsumma.

De ettől az időponttól kezdve megszűnt a bérfizetés, eltűntek a béres földek és ezek helyét az alzálog birtok fogalta el.

A nyilasonkénti 100 frt alzálogsumma fizetése által a béres földek birtokosai megszabadultak az eddigi évi bérfizetéstől s az alzálog summának kamata fejében használták tovább a földet. Nem lehet tehát jogosan azt állítani, hogy az által, mert valaki az Ebesen, Szepesen stb. alzálogba vett a várostól bizonyos földterületet s a város az alzálog summán egy más birtokot vett zálogba — az az alzálogtulajdonos szerezte meg ezt az újabb zálogos birtokot. Fizetéseért ellenértéket kapott másban, nem pedig ebben az új zálogbirtokban. S ha alzálogszerződésének lejártá után tovább nem kívánta volna megtartani a birtokot, az alzálogba adótól perrel is vissza követelhette volna az alzálog summát.

Amikor 1854-ben a kincstárral létrejött az örök eladási szerződés: 4. számú határozatával kimondta a község-tanács, hogy »a kincstár által örökösen átbocsátott puszták árának és e mellett a magános családoktól még megszerzendő birtokért eső összegeknek biztosításául is a tanyaföldek és kaszálók véteszenek bázisul *és ezáltal az eddigelé szinte ideiglenes jogcímen birt tanya- és kaszálóföldek is örökítettessenek meg*«.

Kijelentette egyszersmind azt is (9. sz. határozat), hogy „aki földjétől és kaszálójától a felülfizetendő összeget teljesíteni nem kívánja, földjét elveszti s az másnak fog át adatni“. A felülfizetendő összeg egy nyilas föld után 200 frban állapított meg.

Tetszésére volt tehát bizva kinek-kinek, hogy a megállapított összeg ráfizetése által tulajdonjoggal megszerezze az eddig alzálogban birt tanyaföldet, vagy pedig a földet a városnak vissza bocsássa s az alzálog summát felvegye. Bár 92 alzálog birtokos az akkori polgármesterhez intézett beadványában kijelentette, hogy a megörökösítési szerződést nem fogadja el addig, amíg a tanyaföld és kaszáló után legeltetési jog nem biztosítatik részökre és jogutódaik részére — mégis amikor ezen követelésükre határozott tagadó választ nyertek és felhivattak, hogy ennek a válasznak tudomásul vételét s azt, hogy a szerződési feltételeket minden legkisebb változtatás nélkül elfogadják, — aláírásaikkal ismerjék el, mert különben a birtok elvételük s az alzálog summával kell megelégedniök: legnagyobb részök minden vonakodás nélkül aláírta a szerződést. Kettő közülök később drágábban

vette meg a földjét, s csak egyetlen egy maradt, aki legeltési jog biztosítása nélkül nem kívánta megörökíteni földjét, hanem felvette az alzálog summát. Ellenben a többi, mintegy 4830 nyilas földnek a birtokosa élt a megváltás jogával, s zálogos birtokát tulajdonná változtatta át.

Igaz, hogy a kincstár részére fizetett megváltási összegnek tulnyomó nagy része a tanya- és kaszáló birtokosok által — így földjeik és kaszálóik megörökösítése czimén a városnak fizetett összegből nyert kiegyenlítést, de a megörökösítési ügylet a város és a tanya s kaszáló birtokosok között rendes adás-vételi ügyletet képezett. A város adott tulajdonjoggal földet, — a földvevők vételárt fizettek. Amint aztán a város az így kapott vételáron vásárolt, az, — a dolog természetete szerint — nem lehet azé, akitől vételár czimén ezt a pénzt kapta, hanem csak az eladó városé. Ez olyan tiszta és világos, hogy e felett vitatkozni nem lehet.

Nem fér tehát kétség ahoz, hogy ugy a telekkönyvi állapot, — mint a tulajdonjogszerzési jogi tények alapján ezekre a pusztákra nézve a kizárólagos és korlátlan tulajdoni jog csakis Debreczen város közönségének egészét illeti meg.

S ezzel végeztem tulajdonképeni feladatommal. Mégis úgy gondolom, hogy nem teljesítek egészen felesleges s ide nem tartozó munkát, ha nagy, általános vonásokkal ismeretemet a városi birtokok jogi természetét s azok használatának módját, s itt közelebbről a legeltetés szabályozásának történeti fejlődését.

Debreczen város birtokai kétféle jogi természetűek u. m. :

1. A tulajdonképeni községi birtokok, vagyis az a rész, »... mely örökös és tulajdonosi jussal...« tartozott a városhoz. Ebből teltek ki a házhelyek, a ház utáni földek s az újabb időben felosztott belső legelő ;

2. az u. n. zálogos puszták, amelyek közé kell számítanunk mint nemesi jószágot az Ohatot és Elepet is.

Tudjuk, hogy eredetileg csak a házhelyeket, a belsősegeket különítették el — a határ többi részét ellenben itt is, épen ugy, mint az ország többi községeiben és városaiban a lakosság közösen használta és birta. A községi közös birtokból eleinte egy, aztán három, később hét évre osztatott ki a lakosság között használatra bizonyos terület, amig végül a 18. században a belső telkek után meghatározott kulcs szerint

(8 □ öl telek után 1 öl széles, 300 öl hosszú föld) egyéni tulajdonul, azonban csak a telekkel együtt birtokolhatólag osztattak ki az u. n. ház utáni földek. (Terrae post funduales.)

Minthogy a belső legelő is már régebben felosztott — a birtok ezen csoportjával nem kell tovább foglalkoznom s áttérhetek a zálogos birtokok használatának ismertetésére.

A zálogos birtokok kétféleképen használtattak, nevezetesen a közelebb fekvők szántóföldekül és kaszálókul, a távolabb eső rész a heverő jószág legelőjéül. Ez volt a külső legelő. A szántó és kaszálók használatának kérdése 1774-ben az u. n. Forgatsiana Commissio által rendeztetett, amikor a város kaszsjába a közönséges szükségek pótlására évenként fizetendő bizonyos bérért (holdanként 45, majd 30 kr.) a házzal bíró czivisek között az *adó összege, az igás és heverő marhák* száma után megállapított kulcs szerint osztattott ki a zálogos pusztáknak a városhoz közelebb fekvő s szántás-vetésre alkalmasabb része. Ezek voltak az u. n. »Béres földek«. Történt pedig ez a rendezés azzal a kifejezett célzattal, »hogy azoknak a földeknek használásában a teher hordozásához képest az egyenlőség jobban megtartathasson«. (1813. évi jk. 109. l.) »Kirendelte (t. i. a Commissio) a házzal és polgári jussal bíró mesterembernek, aki egyéberánt a maga mestersége után élelmét keresheti, *az adója mennyiségéhez képest*, vagy a Béres földet, vagy a kaszálót azért, hogy a hozzá szállítandó quartélyos katonát eleséggel és annak lovát szénával provideálhassa; kirendelte a szántó-vető polgárnak is, aki egyedül a szántás-vetésből és marhatartásból veszi a maga élelmét, *mind az adója mind az igás és heverő marhája mennyiségéhez képest*, vagy a Béres földet, vagy a kaszálót azért, hogy mind a quartélyos katonát s ennek lovát tarthassa, mind pedig a felséges aerarium számára szükséges szekerezéseket, forspontozásokat és egyéb közönséges szolgálatokat teljesíthesse«.

Az irányelv tehát az volt, hogy kiki olyan arányban részesüljön a városi birtok használatának előnyében, amilyen mértékben részt vesz a közteherviselésben. De ezenkívül — mint azt már fentebb említettem — bizonyos évi bért is kellett ezekért a földekért fizetni a domestica cassába, ami egyéb szolgáltatásokkal együtt egy 1812-iki értékelés szerint több mint 30 ezer frtot tett ki.

A zálogos pusztáknak a várostól távolabb eső s béres földekül ki nem osztott u. n. külső legelőt képező részét a lakosság heverő jószágá használta. Legelőbért senki sem fizetett, sem a kihajtható jószág száma korlátozva nem volt egészen 1818-ig.

Ebben az esztendőben, amikor a kincstári zálogos pusztákat további 32 évre vette zálogba a város 635 ezer forintért, mondatott ki először, hogy a külső legelőn a heverő jószágokért mindenkinek legelőbért kell fizetni. De 1820-ban az alzálogos tanyabirtokosok felmentettek a legelőbér fizetése alól; 1836-ban pedig megállapított, hogy alzálogban birt 1 nyilas tanyaföld után 10 drb marhát szabad a külső legelőn bérfizetés nélkül járatni. (1836. év. jkv. 54. l.) Ez az állapot maradt fenn 1848-ig, amikor december hó 15-én 1226. sz. határozatával kimondta, a közgyűlés: „a külső legelőbér javadalomra nézve, hogy ezután ingyen legelőbér nem lesz» stb. Az 1851. évi márczius hó 22-én tartott közgyűlés 14. sz. határozatában ugyanezen elv, nevezetesen az általános legelőbér fizetési kötelezettség alapján állapította meg, hogy ugy a külső, mint a belső legelőn a házipénztárba legelőbér címén fizetessék 1 drb szarvasmarha v. ló után 30 p. kr., sertés és juh után 10 pengő krajczár, — a július hó 1-én 43. sz. alatt hozott határozatával elrendeli, hogy a legelőbér pontosan és egész szigorral hajtassék be.

Az 1852. évi 81. sz. közgyűlési határozattal a legelőbér összege három fokozatban állapított meg, u. m.:

1. a házzal és földdel bíró teherviselő polgárok fizettek 1 szarvasmarha v. ló után 12 p. krajczári . . . stb;

2. házzal bíró városi lakosok, lettek légyen azok polgárok v. nem polgárok, egy drb szarvasmarha v. ló után 20 p. krajczárt;

3. házzal nem bíró városi lakosok pedig ugyanaz után 30 p. krajczárt. 1854-ben július hó 5-én tartott ülésében hozott 30 sz. határozatával a községtanács más alapokra fektette a legelőföldek hasznosítását, mert — mint mondja — »tapasztalás szerint az eddigelé szokásban volt legelőbérrel, — amennyiben a lábas jószág száma vagy eltitkoltatott, vagy a kivetett béridők folyamán részben bevehetetlenné vált, a cél el nem éretett s mert a városnak naponként szaporodó kiadásai miatt s tetemes adósságának törlesztése végett pénzforrásról

kell gondoskodni«. S azért kimondta, hogy »a városi lakosság által használt belső és külső földekre földbecslőileg megállapított tiszta jövedelem, egyedül a városi lakosságnak ama része által, mely azt használja, a jövő közigazgatási évtől kezdve minden évben a városi pénztárba befizetessék«.

Kitett pedig ez a kataszteri tiszta jövedelem a bellegelőnél 15,854 c. forint 21 krt, a külső legelőnél pedig 42,149 c. forint 59 krt. Kiemeli határozatainak indokolásában a község-tanács, hogy ezeknek a legelőeknek ily módon való értékesítése »a városi lakosságnak nagy kiméletével történt, amennyiben az említett városi birtok tőkéletes értéke nem kívántatik, az árverelés kerületik, hanem csak a földbecslőileg megállapított légalábbfokozatu érték térítettik meg a városi pénztár részére«

A nagyváradi cs. és kir. helytartóságnak 1856 április 3-án kelt 821. eln. sz. rendeletével ezen az a változtatás történt, hogy a bellegelő a lakosságnak teljesen ingyen bocsátott használatára, – ellenben a külső legelő évi bére 40,000 p. forintban állapított meg.

Ettől eltérőleg azonban a legelőbér a külső legelőre az 1857. évi 65. sz. község-tanácsi határozattal 20,000, az 1858. évi 31. sz. határozattal 27,000, az 1859. évi 7. sz. határozattal pedig 42,000 forintban lett meghatározva. A község-tanács aztán 115. sz. alatt hozott határozatával megállapította, hogy a bellegelőn csupán a házi szükségre megkivántató jószág (nevezetesen 6 darab tehén, 10 darab sertés, 20 darab juh lesz ingyen legeltethető), az ezentuli jószágért ugyanazon bér lesz fizetendő, ami a Hortobágyon. A Hortobágyra kivetett 40,000 p. forint bérösszegnek pedig a marhatartó közönség minél kisebb megterhelésével előállithatása céljából elrendelte, hogy abból a területből 4000 hold három évre árverés útján haszonbérbe adassék.

Az 1858. évi 73. sz. község-tanácsi határozattal elrendeltetett, hogy a Hortobágy 20 percellára osztassék fel s így parcellánként adassék bérbe a jószág-tartó gazdaközönségnek. Ellenben nem fogadta el a község-tanács szavazattöbbséggel (31. sz. határozat) a városi tanácsnak azt a javaslatát, hogy tulajdonképeni legelőül csak 25,000 hold hagyassék fenn, az ezentuli 15,000 hold pedig parcellázva szántásvetésre adassék haszonbérbe. A tanács már ekkor hangsúlyozta volt, hogy a külső legelőnek egész más természete

van, mint a belső legelőnek, »mert a külső legelő azon községi földbirtokok közé tartozik, melyeket a község kiadásai fedeztetésére tetszése szerint használhat, tehát idegeneknek is bérbe adhat«. (Jkv. 259. l.)

De kimondta a községtanács (31. és 73. sz. határozat) azt is, hogy a legeltetési jog, mint *községi beneficium*, sem a külső, sem a belső legelőn bérbe nem adható a lakosok által, bár a cs. kir. helytartóság azt vitatta, hogy az osztrák polgári törvénykönyv vonatkozó rendelkezései szerint ennek helye van s a lakosok ezt a jogukat haszonbérbe is adhatnák.

Ismételtetett ez a határozat többször. Így különösebben 1860-ban 29. sz. alatt, amikor kimondatott, hogy ilyen esetben a legelőbér ötszörösen veendő meg. Ezenkívül az olyan polgár, aki másnak engedi át (bár haszonbérelőjének) legeltetési jogát, »a polgárok sorából községtanácsilag kitöröltetik, há pedig még nem polgár, mint megjegyzett egyén, ha folyamodna — a polgárok sorába nem fog felvétetni«. S erről a lakosság hirdetmény útján értesítettett. És hogy a hatóság komolyan is vette ezt a határozatot, az kitűnik az ugyanazon évi 83. sz. községtanácsi határozatból, amely szerint 16 egyéntől ötszörös legelőbér címén 6425 forint 50 kr. hajtatott be. Majd 87. számú határozatával egy bizottságot küldött ki avégre, hogy a legelő arányosításának mi módon leendő behozatala iránt tegyen javaslatot — mivel a korlátlan legeltetés tovább fent nem állhat. (A polgári jogok arányosításával az 1860 nov. 26-án tartott községtanács foglalkozott, de határozatot nem hozott, mert épen azon ülésen lemondott s e fontos kérdés eldöntését az alkotmányosan népképviselői alapon alakítandó kül- és beltanácsnak tartja fenn.)

Az arány megállapításával azután az 1871 július 15., 19., november 22., 29-iki közgyűlések foglalkoztak s a nov. 29-iki közgyűlésen megállapított a városi közös javak használatában való részesedési arány. Kulcsul a házutáni földek folyó öle vétetett fel (minden folyó öltre egy kis marha esett). A tanyaföld nyilasa 13, egy boglyás kaszáló pedig 2 folyó-öltre számított. Kiküldetett egy bizottság (268. sz. határozat), hogy a beltelkek tulajdonosait szavaztassa meg, elfogadják-e azt az arány megállapítást, vagy nem? Elfogadta

491, nem fogadta el 623. Szavazásra nem jelentkezett 1427 beltelek tulajdonosa. S így a közgyűlés 128/1872. sz. határozatával az összes iratokat irattárba tette.

1873-ban a legeltetési jogosultság jogi természetét közelebbről érintő elvi jelentőségű határozatot hozott a közgyűlés, amikor 184. sz. alatt kimondotta, hogy »*tekintettel arra, hogy oly közterheket kellend maholnap a város lakosságának teljesíteni, amelyek a község egyes lakosaira hárulandának amiatt, mert ezen terhek a városnak, mint erkölcsi testületnek rendelkezésére álló közjövedelmi forrásokból nem lesznek fedezhetők*« :

a külső legelőtől az eddig fizetett közadó, tiszaszabályozási, gátfenntartási s az előállandó felügyeleti és behajtási költségeken kívül *bizonyos meghatározott összeg fizetessék*, amely kizárólag az elemi iskolai célokra lesz fordítandó. Végre a kedvezményes legeltetési jogban való részesülési arány úgy, amint az a ma érvényben álló legeltetési szabályrendeletben foglaltatik, megállapított az 1874. évi január 8-án tartott közgyűlésen 6. sz. alatt hozott legeltetési rendszabályban. Ugyanezen a közgyűlésen a 7. sz. határozattal megállapított az is, hogy azok által, akik a legelőt használják, évenként elemi iskolai célokra fizetendő összeg, további intézkedésig, 15,000 forint legyen.

Ezekből az adatokból kitűnik, hogy :

1. amint a domestica Cassa terhei szükségessé tették a legelőbér behozatalát, — ilyennel, minden lakosa a városnak, — aki a külső legelőre jószágot hajtott, különbség nélkül meg lett róva ;

2. a lakoságnak az a része, amely az állami és községi terhek viselésében nagyobb mérvben vett részt, katonák elszállásolása, élelmezése, a kincstár és város részére teljesített fuvarozások és másnemű közmunkák teljesítése által, vagy a legeltetési jog terjedelme, vagy a legelőbér megállapításánál az igazság követelményének megfelelőleg kedvezményben részesült ugyan, de a legeltetési jogból nem voltak kizárva (mint nincsenek kizárva ma sem) soha a házzal és földdel nem bíró községi lakosok sem ;

3. a legelőbér összegét mindenkor a városi hatóság állapította meg »a szükség és változott viszonyokhoz képest« .

Ilyen körülmények között nem tekinthetem jognak azt, hogy a városnak minden adófizető lakosa meghatározott számu marhát a Hortobágyon, az ugynevezett külső legelőn kedvezményes, a legelő teljes évi haszonbér értékével föl nem érő bérfizetés mellett legeltethet, hanem mint az az 1226/1848. sz. közgyűlési s a 31. és 73/1858. sz. községi tanácsi határozatokban is kifejezve van, *javadalomnak, községi beneficiumnak*, melyben való részesülésre ma sem nyerhet más elv alkalmazást, mint amely alkalmazást talált a házutáni földek, a béresföldek kiosztásánál s a legelőbér behozatala alkalmával, hogy t. i. ki milyen mértékben veszen részt a közterhek viselésében. olyan mértékben részesüljön a községi javak hasznának élvezésében.

S minthogy ugy az országos adók (*lucrum Camerae*), melynek voltak a telekadó, hadiadó, mint a *Census regius*, melyet mint a *sacrae regni Coronae peculiuma* tartozott minden királyi város fizetni, régebben kizárólag a beltelteken nyugodtak: természetes, hogy a községi közös javakban való részesülés kulcsa sem lehetett más, mint a beltelek. Ezek után s ezek nagyságához mérten osztattak ki a közösből egyéni tulajdonul az ugynevezett házutáni földek s csak házzal bíró polgároknak adattak béresföldek is, akik aztán részint a bérfizetés, részint a jószágaikkal teljesített községi, illetve városi közmunkák által nagy mértékben hozzájárultak a város fenntartása és fejlesztéséhez. Ez tagadhatatlan. S amikor aztán a legelőbér rendeztetett — mint fentebb láttuk — az a házzal és földdel nem bíró városi lakosokra magasabb kulcs szerint vettetett ki, mint a házzal és földdel bíró polgárookra, mert hiszen csaknem kizárólag ezek viselték az állami, királyi és községi terheket. Rámutat erre az 1813 junius 5-ről az udvari kamarához intézett felirat, amikor mondja, hogy: »a mesteremberek csendesén és hasznos előmenetellel folytatják a magok mesterségét akkor, amikor a szántó-vető polgárok az egész nép szükségére megkivántató sőt messze földről, sokszor télviz idején, a legrosszabb utakon hordják, és egyéb *aerialis* szekerezéseket, hosszú és költséges utakat tesznek, úgy, hogy minden nagyítás nélkül el lehet mondani, hogy ezek tartják fenn szolgálatjokkal a várost, amely abból is megtetszik, hogy csak a mult esztendőben azokon a fuvarozásokon s szekerezéseken kívül, amelyeket a felséges *aerarium* szá-

mára és a város Oecomoniája s egyéb előforduló közönséges szükségek teljesítése körül minden fizetés nélkül tettek, 1381 forspontot praestáltak, sőt mindezek mellett a mindennapi mulhatlan szolgáltatokkal az Ő felsége által 1792-ik esztendőben rendelt conscriptio szerint a Domestica Cassá-nak esztendőnkint 30,527 fr. hasznot tesznek».

Ma azonban a teherviselés más alapokon nyugszik. Adót fizet nemcsak a földbirtok, hanem az ingó vagyon s az ipari és szellemi munka is keresete után s állami adója arányában veszen részt a helyi közigazgatás ellátása s a városi összes közintézmények előállítására s fenntartásának költségeiben. Ma már nem teljesít külön ígás közmunkát a gazdálkodó polgár, sem az állam, sem a város részére; nem az ő vállán nyugsznak a katonai elszállásolás és eltartás terhei, hanem fedeztetnek mindezek az egyenlő teherviselés elve alapján, valamennyi állampolgár, illetve a városnak minden adófizető polgára által. Sőt annyira változtak a viszonyok, hogy maga a földbirtok ma már a terheknek kisebb részét viseli, mint az ipari és szellemi foglalkozásokból származó jövedelem. Ugy, hogy amig például 1902-ben Debreczenben volt a földadó (a város adóján kívül) 282,591 K 30 fillér, addig az I., II., III., IV. osztályu kereseti adók összege ugyanakkor 434,511 K 55 fillért tett ki.

Természetesen ennek arányában oszlott meg a községi pótdadó, vagyis a községi teherviselés is.

Most már ugy a községi javak hasznáiban való részesülésnél elfogadott s fentebb jelzett százados alapelv, mint az ezzel teljesen egyező osztó igazság is azt hozná magával, hogy annak a külső legelőnek használatában, — ha ugyan van abban valami előny — a város lakosai a terhek viselése arányában részesüljenek.

Ez az igazságos arány azonban ott teljesen hiányzik. Mert míg 1902-ben az adófizetők száma Debreczenben 14,857 volt, addig a Hortobágyon legeltetett ugyanazon évben 879 háztulajdonos s 253 lakó, vagyis összesen 1132 egyén, tehát az adófizetőknek nem egészen 8 százaléka. S az ezek által kihajtott 15,947 darab számos szarvasmarhából (jároms ökör, tehén és más számos szarvasmarha) 9636 darab, ismét csak 129 gazda tulajdonát képezte. Ugyanezen arány áll fenn a lónál, a juhnál pedig az arány még kedvezőtlenebb.

